

УДК 378.046-21.68:331.101-051

Кузьменко Ю. В.*

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В 1984-1990 РОКАХ

У статті акцентовано увагу на розкритті специфіки підготовки вчителів трудового навчання в системі післядипломної освіти у 1984-1990 роках в Україні. З'ясовано, що основним документом, який призвів до змін у системі підготовки педагогічних кадрів у досліджуваній період, стала Постанова Ради Міністрів УРСР «Про дальше удосконалення загальної середньої освіти молоді і поліпшення умов роботи загальноосвітньої школи». Зазначено, що проведення реформ у професійній школі призвело до змін у роботі з фахівцями із трудової підготовки в інститутах вдосконалення вчителів у контексті орієнтації навчального процесу на покращення трудового виховання та профорієнтації молоді, включення випускників шкіл у суспільне життя, у процес виготовлення продукції.

Ключові слова: післядипломна освіта, реформи, освітня складова, вчителі трудового навчання.

В умовах розбудови національної системи освіти, зміни соціально-економічних відносин, політичних орієнтирів, науково-технічних перетворень у суспільстві і глобальних проблем розвитку людини на початку третього тисячоліття питання вивчення конструктивного досвіду минулого та пошук шляхів його використання в сучасній освітній системі України є актуальним і важливим у педагогічних дослідженнях.

Широке коло науковців присвятили свої дослідження питанню професійного розвитку педагогічних кадрів у системі післядипломної освіти – Є. Голобородько, І. Жорова, С. Змеєва, І. Зязюн, Н. Клокар, А. Кузьмінський, М. Красовицький, С. Крисюк, В. Олійник, Н. Слюсаренко, Т. Сорочан, В. Худоминський, Н. Чепурна та ін. Проте поза увагою дослідників залишилося питання формування освітньої складової фахівців із трудової підготовки в інститутах вдосконалення вчителів у період перебудови. Саме тому метою нашої статті є висвітлення процесу підготовки вчителів трудового навчання в системі післядипломної освіти України в 1984-1990 роках.

1984 року внаслідок реалізації Постанови Ради Міністрів УРСР «Про дальше удосконалення загальної середньої освіти молоді і поліпшення умов роботи загальноосвітньої школи» було розпочато проведення реформ у середній і професійній школі. Як результат, відбулися зміни й у навчальному просторі системи підготовки педагогічних кадрів (педагогічні училища, педагогічні інститути та інститути вдосконалення вчителів), оскільки лише створення єдиної системи з координації організаційних і методичних питань усіх навчальних установ позитивно впливало б на вирішення проблем трудової підготовки школярів. Важливим напрямком реформ у підготовці вчителя праці стала реалізація завдань профорієнтаційної та трудової роботи в школах.

Цілком закономірно, що проведена реформа призвела до змін у змісті формування освітньої складової фахівців із трудової підготовки і в системі післядипломної педагогічної освіти в Україні. Так, у Постанові ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР № 283 від 10 липня 1984 року «Про заходи по вдосконаленню підготовки, підвищенню кваліфікації педагогічних кадрів системи освіти і професійно-технічної освіти та поліпшенню умов їх праці й побуту» вимагалось «забезпечити удосконалення підготовки і підвищення кваліфікації педагогічних кадрів; посилити підготовку майбутніх вчителів (викладачів) і майстрів виробничого навчання до розв'язання завдань зміцнення зв'язку школи з життям, поєднання навчання з продуктивною працею» [6].

Уведення в загальноосвітніх школах обов'язкового професійного навчання зумовило зміни в навчальному процесі й на курсах підвищення кваліфікації вчителів праці

*© Кузьменко Ю. В.

в системі післядипломної освіти педагогічних кадрів. Переорієнтація на нові вимоги суспільства до трудового виховання і навчання школярів здійснювала неабиякий вплив на діяльність інститутів удосконалення вчителів. Так, змінювалися відповідно до вимог часу програми з перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, оновлювалася тематика лекцій, випускних робіт, проводилися з трудового та професійного навчання учнівської молоді засідання методичних об'єднань, конференції, семінари тощо. Зокрема, у лютому 1986 року на базі Центрального інституту вдосконалення вчителів у м. Києві було проведено нараду-семінар керівників обласних і міських інститутів удосконалення вчителів та їх заступників, де обговорено «питання переведення шкіл на нові плани і навчальні програми, що вимагало певної методичної роботи з учителями з засвоєння нового змісту освіти. До 10 березня 1986 року відповідні семінари були проведені інститутами вдосконалення вчителів, зокрема, з трудового і професійного навчання в м. Полтаві. До 15 серпня 1986 року здійснено перепідготовку всіх учителів, які в 1986-1987 навчальному році працюватимуть за новими програмами» [7, с. 4]. Було зобов'язано рішенням колеги всю організаторську і навчально-методичну роботу працівників обласних інститутів удосконалення вчителів, районних (міських) методичних кабінетів, керівників шкіл, методичних об'єднань спрямувати «на підвищення результативності кожного навчального заняття, якості знань, умінь і практичних навичок учнів, їх вихованості, підготовці до активної трудової діяльності» [7, с. 5].

Також подальша робота інститутів післядипломної педагогічної освіти разом з обласними управліннями була зосереджена в напрямку реалізації безперервної освіти, здійснення диференційованого підходу до курсової перепідготовки освітян, моніторингу рівня професійної компетентності, поширення передового педагогічного досвіду, ознайомлення з сучасними досягненнями науки і техніки. Щодо змістової компоненти, то вона поєднувала суспільно-політичний, загальноосвітній, спеціальний цикли навчальних дисциплін.

Посилення уваги відбувалося в контексті підготовки педагогів до покращення трудового виховання, профорієнтації та підготовки молоді до праці. У роботу інститутів удосконалення впроваджувалися навчальний план і програма спеціального семінару «Керівництво роботою з трудового навчання, виховання і професійної орієнтації учнів загальноосвітніх шкіл». У пояснювальній записці підкреслювалося, що в процесі занять важливо вивчати нормативні документи, питання правильного планування роботи з трудового навчання, створення й укріплення навчально-технічної бази, співпраці шкіл з базовими шефськими підприємствами, навчально-виробничими комбінатами, профтехучилищами, позашкільними закладами. У таблиці 1 наведено навчально-тематичний план цього семінару [4, с. 60-63].

Таблиця 1

Навчально-тематичний план з проведення в інститутах удосконалення вчителів спецсемінару «Керівництво роботою з трудового навчання, виховання і професійної орієнтації учнів загальноосвітніх шкіл» (1986 р.)

№	Теми	Кількість годин		
		Всього	Лекції	Практичні заняття
1	2	3	4	5
1.	Система трудової підготовки школярів	2	2	-
2.	Зміст, організаційні форми і методи трудового навчання	6	4	2
3.	Суспільно корисний, виробничий труд учнів у позаурочний час	3	2	1

Продовження табл.1

1	2	3	4	5
4.	Позакласна і позашкільна робота з технічної творчості і сільськогосподарському дослідництву	3	2	1
5.	Профорієнтаційна робота в школі	2	2	-
6.	Керівництво трудовою підготовкою школярів. Внутрішньошкільний та інспекторський контроль за цією працею	6	4	2
7.	Охорона праці і здоров'я школярів у процесі трудової підготовки	2	2	-
8.	Обмін досвідом роботи	6	-	6
9.	Консультації	2	-	2
Всього		32	18	14
Заліки – 1/3 практичної години на слухача				

Від усіх ланок освіти в цей час вимагалось активне впровадження передового новаторського досвіду із трудової підготовки шкільної молоді. Широкоформатна робота з фахівцями із трудової підготовки в контексті вивчення, узагальнення та ознайомлення педагогів-практиків з передовим педагогічним досвідом із трудового виховання і навчання учнів проводилася й інститутами вдосконалення вчителів. Так, Ф. Касабієва підкреслювала, що в роботі з учителями трудового навчання, майстрами навчально-виробничих комбінатів, профорієнтаторами поруч із глибоким вивченням документів шкільної реформи проводилася робота з вивчення передового досвіду, підготовка до проведення профорієнтаційної роботи на уроках та в позакласний час, розглядалися питання практичної підготовки вчителів до організації систематичної виробничої праці учнів, з відбору об'єктів виробничої праці з урахуванням віку школярів, їх підготовленості, вимог програми, потреб базових виробництв. Учителів навчали складати технічну документацію (технологічні, маршрутні, інструкційні карти на об'єкти праці). Вони вивчали і опрацьовували раціональні прийоми роботи [2, с. 61].

Проводилися проблемні лекції та семінари з питань методики викладання, педагогічної системи наставництва за розробками А. Батишева [1, с. 272]. Учителів залучали до аналізу педагогічних задач, до участі в конференціях з обміну досвідом. Для них організовували екскурсії на підприємства, відвідування уроків педагогів з передовим педагогічним досвідом, факультативні заняття «Як організувати суспільно корисну, виробничу працю учнів», «Яким повинен бути сучасний урок праці» та ін. Також цикл навчальних дисциплін було розширено питаннями з вивчення передового педагогічного досвіду, відповідно було внесено відповідні зміни до програм перепідготовки вчительських кадрів, а «питання з методики вивчення, узагальнення та впровадження передового досвіду включено до залікових завдань» [8, с. 5].

Значна увага на курсах підвищення кваліфікації приділялася самостійним формам роботи – конспектуванню рекомендованої літератури, виконанню курсових завдань і захисту курсового проекту, підготовці до семінарських занять і складанню заліків, роботі з матеріалами кабінету трудового навчання (розробки уроків, роздатковий матеріал, методичні рекомендації, матеріали досвіду роботи кращих педагогів області і країни, альбоми об'єктів праці та ін.), кабінету з професійної орієнтації (спеціальна література, статистичні дані з працевлаштування, виставки книг, статей, доповідей, присвячених вивченню індивідуальних особливостей учнів, плани профорієнтаційної роботи школи та її працівників, орієнтовні спільні плани роботи школи і виробництва, методичні розробки уроків та позакласних занять, список кінофільмів і діафільмів, тематика лекцій для батьків учнів з питань морально-психологічної допомоги щодо праці та вибору професії їх дітьми тощо) та літературою бібліотеки інституту вдосконалення (газети,

журнали, нормативно-правові документи, збірки уроків та виховних заходів, програми дисциплін та ін.).

Наприклад, у Львівському обласному інституті вдосконалення вчителів зверталася особлива увага на важливість розроблення курсових завдань за такими напрямками: «загальні питання методики трудового навчання; методичні розробки занять з тем або розділів навчальних програм, розроблення дидактичного та роздаткового матеріалу, оригінальних наочних посібників, виконаних силами вчителів і учнів, узагальнення своєї роботи або досвіду кращих вчителів з організації трудового навчання школярів» [3, с. 60-61].

У міжкурсовий період робота з фахівцями із трудової підготовки продовжувалася через семінари, семінари-практикуми, методоб'єднання тощо. Проте основна увага приділялася керівництву самоосвітою вчителя. У ті роки, як зауважував О. Озгамбаєв, принцип «неперервного підвищення кваліфікації та вдосконалення педагогічної майстерності вчителів праці» передбачав наявність міцного зв'язку та об'єднання зусиль і шкіл, і районних (міських) методкабінетів, і інститутів удосконалення вчителів [5, с. 62].

Цей період характеризувався значним посиленням уваги до трудового навчання і виховання молодшого покоління, залученням до профорієнтаційної роботи широкого кола фахівців і громадськості, поступовою переорієнтацією навчального процесу на вивчення українського народного декоративно-прикладного мистецтва.

Хоча у змісті навчання вчителів трудового навчання у 1984-1990 роках залишалася чимало негативних особливостей (спрямованість на ідеологію комуністичного виховання, консерватизм, надмірне теоретизування, домінування в навчальних планах технічних дисциплін), однак чітка орієнтація змісту навчання на практику, його варіативність, подальша технізація і технологізація неабияк сприяли формуванню освітньої складової фахівців із трудової підготовки.

У цей час в організації навчальної діяльності поміж інших використовувалися також форми і методи, орієнтовані на залучення педагогів-практиків із трудової підготовки до пошукової та науково-дослідної роботи: проблемний виклад, евристичні бесіди, самостійна аудиторна та позааудиторна робота, доповідь, курсові та реферативні роботи, науково-практичні конференції, педагогічні читання, моделювання уроків праці, рецензування та обговорення рефератів, робота з науково-методичною літературою, написання наукових статей та ін. Сприяло формуванню освітньої складової вчителів і те, що досить широке коло навчально-методичної літератури розроблялося в цей час саме для фахівців із трудової підготовки.

Інститути вдосконалення вчителів нарощували рівень освітньої складової фахівців із трудової підготовки, але, як і в системі вищої освіти, невирішеною на державному рівні залишалася низка важливих проблем – застаріла матеріально-технічна база, моральне і фізичне старіння оснащення та інструментарію, автопарку, відсутність персональних комп'ютерів; професорсько-викладацький склад інститутів був головним чином представлений викладачами, що не мали наукового ступеня; відведення в навчальних планах значної кількості годин на ідейно-політичну освіту. До того ж несерйозне ставлення певної частини вчителів до підвищення кваліфікації та інші чинники негативно віддзеркалювалися на якості їх підготовки та формуванні їхньої освітньої складової. Ці чинники заважали системі підготовки вчителів із трудового навчання слідувати за часом.

Крім того, освітні реформи в Радянській Україні здійснювалися на підставі законодавчих і нормативних документів, які затверджувалися на з'їздах КПРС Радою Міністрів СРСР, і лише потім ці вказівки виконувалися на рівні республіки. Тому інтереси українського суспільства не були повністю враховані, а основні освітні реформаційні процеси в УРСР відбувалися в контексті загальнорадянських. Ці та інші чинники негативно впливали на якість підготовки педагогічних кадрів, а тому освітній рівень учителів трудового навчання не повністю відповідав тогочасним вимогам. Хоча

у 1984-1990 роках було прийнято чимало вагомих рішень у галузі освіти, але більшість із них залишилася нереалізованою з різних причин.

Аналіз досліджуваного періоду в контексті розвитку системи професійної освіти фахівців із трудової підготовки в Україні показав, що йому притаманні такі зміни в змісті навчання вчителів праці: оновлення навчальних планів у контексті профорієнтації, глибокого знання науково-технічних, еколого-політехнічних та економічних основ виробництва, методики трудового навчання в класах старшої школи на професійній основі; уведення низки навчальних курсів, спецсемінарів, факультативів, які відповідали різним виробничим функціям і завданням учителя трудового навчання; активний випуск підручників і навчальних посібників з урахуванням методичних особливостей роботи вчителя трудового навчання.

Отже, з 1984 року теорія і практика формування освітньої складової фахівців із трудової підготовки змінювалася в контексті реформи загальноосвітньої та професійної школи, у якій наголошувалося на необхідності посилення уваги до трудового навчання і виховання учнів та включення випускників шкіл у суспільне життя, у процес виготовлення продукції.

Підсумовуючи зазначимо, що підготовка вчителів трудового навчання до професійної діяльності здійснювалася як на загальнонауковому, так і на фаховому рівнях. Вона включала низку умов і чинників, які впливали на успішне професійне зростання фахівців із трудової підготовки. Інститути вдосконалення вчителів на виконання «Основних напрямків реформи загальноосвітньої та професійної школи» проводили постійну роботу щодо підвищення якості підготовки вчителів загальнотехнічних дисциплін та праці, зокрема спрямовувалася робота на осучаснення отриманих педагогами знань, умінь і навичок, а також на визначення заходів щодо покращення якості формування освітньої складової вчителів загальнотехнічних дисциплін і праці.

Трансформаційні політичні й економічні процеси часів перебудови не могли не призвести до змін в орієнтирах освітнього простору УРСР та критичного переосмислення педагогічної думки. Вони зумовили кардинальне оновлення освітньої парадигми України, зокрема шляхом визнання необхідності національного виховання. Однак, незважаючи на проведення реформ, система народної освіти набувала все більшої невідповідності щодо нових суспільних і освітніх потреб.

Подальші наукові пошуки доцільно вести за напрямком виявлення можливостей впровадження конструктивного досвіду нарощення освітнього рівня педагогів-практиків у системі післядипломної освіти досліджуваного історичного періоду в сучасний освітній простір.

Література:

1. Батышев А. С. Педагогическая система наставничества в трудовом коллективе / А. С. Батышев. – М. : Высшая школа, 1985. – 272 с.
2. Касабиева Ф. В. Методическая помощь трудовикам / Ф. В. Касабиева // Школа и производство. – 1986. – № 2. – С. 61.
3. Лисин И. Д. Курсовая переподготовка учителей – основная форма повышения их квалификации / И. Д. Лисин // Школа и производство. – 1986. – № 3. – С. 60-61.
4. Нишаналиев У. Н. Теория и практика подготовки учителей трудового обучения в истории советского педагогического образования (1917–1981 гг.) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Нишаналиев У. Н. – Ташкент, 1983. – 384 с.
5. Озгамбаев О. Больше помогать учителю труда / О. Озгамбаев // Школа и производство. – 1986. – № 6. – С. 62-63.
6. Про заходи по вдосконаленню підготовки, підвищенню кваліфікації педагогічних кадрів системи освіти і професійно-технічної освіти та поліпшенню умов їх праці й побуту [Електронний ресурс] : Постанова ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР № 283 від 10 липня 1984 р.

- Режим доступу: <http://document.ua/pro-zahodi-po-vdoskonalennyu-pidgotovki-pidvishennyu-kvalifi-doc17779.html>. – Загол. з екрану.
7. Про стан і заходи щодо поліпшення підготовки вчителів загальнотехнічних дисциплін та праці в педагогічних інститутах республіки в світлі рішень квітневого (1984 р.) Пленуму ЦК КПРС : рішення колегії Міністерства Освіти УРСР від 27.11.1985 р. протокол № 11/115 // Збірник наказів і розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. – 1986.– № 3. – С. 5-8.
 8. Про удосконалення системи вивчення і поширення передового педагогічного досвіду : рішення Колегії Міністерства освіти УРСР від 23.11.87 р. протокол № 9/108-р // Збірник наказів і розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. – 1988. – № 1. – С. 3-16.

Кузьменко Ю. В.

ПОДГОТОВКА УЧИТЕЛЕЙ ТРУДОВОГО ОБУЧЕНИЯ
В СИСТЕМЕ ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ В 1984-1990 ГОДАХ

В статье акцентировано внимание на раскрытии подходов к подготовке учителей трудового обучения в системе последипломного образования в 1984-1990 годы в Украине. Выяснено, что основным документом, который привел к изменениям в системе подготовки педагогических кадров в исследуемый период, стало Постановление Совета Министров УССР «О дальнейшем совершенствовании общего среднего образования молодежи и улучшении условий работы общеобразовательной школы». Указано, что проведение реформ в профессиональной школе привело к изменениям в работе со специалистами по трудовой подготовке в институтах усовершенствования учителей в контексте ориентации учебного процесса на улучшение трудового воспитания и профориентации молодежи, включение выпускников школ в общественную жизнь, в процесс изготовления продукции.

Ключевые слова: последипломное образование, реформы, образовательная составляющая, учителя трудового обучения.

Kuzmenko Iul. V.

LABOR TEACHER TRAINING IN THE SYSTEM
OF POSTGRADUATE EDUCATION IN 1984-1990 YEARS IN UKRAINE

In the article attention is focused on discovering approaches to labor teacher training in the system of postgraduate education in 1984-1990 years in Ukraine. It was found that the main document that led to changes in the training of teachers in researched period was the USSR Council of Ministers Resolution «On further improvement of general secondary education and advancement of the working conditions of secondary school». The reform was indicated in vocational schools and it has led to changes in the work of professionals with training institutions in the context of improving teacher orientation training process to improve labor training and vocational guidance of young people, including school leavers in public life, in the process of production.

It was found that the preparation of teachers of labor training for professional work carried out both in scientific, and on the professional level. It included a number of conditions and factors that affect the successful professional development specialists in labor training. Institutes improving teachers' performance «Basic directions of reforms of secondary and vocational schools» conducted constant efforts to improve the training of teachers of general technical subjects and work, including directed work on modernizing process of receiving teachers knowledge and skills, and identifying measures to improve the quality of forming educational teachers general technical component disciplines and work.

It is emphasized that this period was characterized by a significant increase in attention to labor training and education of the younger generation, involving a wide range of career guidance professionals and the public, the gradual reorientation of the educational process to the study of Ukrainian folk arts and crafts.

Key words: continuing education, reform, educational component, labor training teachers.